

133. Monfort 1827

726

RAHONAMENT Ó COLÒQUI NÒU

QUE SOBRE LA MEDICINA CURATIVA

DE MONSIUR LAROA'

HAN TENGUT

EL MESTRE GÒRI, FIEL DE FEJOS,

Y EL TIO TÒFOL, LLAURADOR DELS DÒCTES

DE UN PÒBLE DISTANT UNA LLEGUA DE ESTA CIUTAT

DE VALENCIA.

AB LLICÈNCIA:

EN LA EMPRENTA DE D. BENET MONFORT

ANY 1827.

TRATAMIENTO O COLÓQUIO

QUE SOBRE LA MEDICINA CURATIVA

DE MONSIEUR LARROU

HAN TENIDO

EL MESTRE GORRI, FIEL DE FELOS

Y EL JO TOTORI, ILUSTRADOR DE LOS DOCTORES

DE UN LUGAR DISTANTE UNA LEGUA DE ESTA CIUDAD

DE VALENCIA.

EN LA IMPRINTERIA DE D. BERNARDINO...

EN EL AÑO DE 18...

Por donde se ve, y los demás...

R. 18.760

Mestre. Buenos dias, tio Tòfol.

Tòfol. Ben vengut, Mestre; ¿Qué tal li ha anat á vosté en Valencia?

Mest. Com podia desijar: tot á demanar de boca mha eixit; ya tinch orillat aquell asunté; el gran pleit del pòble que vosté sap es guanya en revista y còstes segons mha dit lo Abogat.

Tòf. ¿Y cóm estém de noticies? Digam; quines novetats me conta?

Mest. Una que impòrta á tot el gènere humá.

Una que al sigle present tan memorable farà, que li rendirá homenage tota la posteritat.

Una que la fama deu per tot lo mon publicar pera que tinguen salut

tots, y es curen del seus mals.

Un be, que el Cèl nos envia, un descobriment tan gran, que no té comparació en cuants hiá, hagut, ni haurá, un arcano, y mes que arcano, un remey universal,

Tòf. Un trompeta; so Mestre acabe de reventar.

Mest. Calma, calma, tio Tòfol, que no es pera menys el cas.

Tòf. Yo no tinch tanta pacència; vájasen, ó pase abant.

Mest. Pos senyor, com dich, la còsa sha esparcit per la Ciutat de mòdo que no es creible, y tots á pèu y á caball la defenen; y si em cure del còlich, faré atre tant. ¿Qué no hiá mes?

Tòf. Dale, bola! fòra preámbuls, y al grá.

Mest. Pos tornant á pendre el fil, el atre dia passant per un carrer de Valencia, y no era dels principals, viu apegat á un cantó un paperòt esgarrat en unes lletres molt gròses, que dien: ¿quedí admirat!

MEDICINA CURATIVA DEL CIRUJÁ MONSIUR LAROA.

Lleva el Médico consigo

quien me lleva en el bolsillo,

pòsa en mig, y mes aball

promet el remey que cura totes les enfermetats.

Tòf. Al primer tapó, çurrapa.

Be podia haber deixat en lo tinter *Curativa*, porque es cèrt, y tot hò m sap

que hues tota medicina.

Mest. Pero no tan general com la del Autor, y així es deu dir, sha de expresar.

Ella és el cúralo todo, la pedra filosofal del nostre sigle.

Tòf. So Mestre, el veig molt apasionat, y abon hiá pasió, la rahó regularment sol faltar: y sí això aplega á ser cert, y desde ara poden cremar els llibres de medicina que fan á la antiguetat y al nostre temps tant de honor: que es deixen la facultat tots els Meges, y que fi tinga en la Universitat un estudi tan precis. ¡No he ohuit mayor necetat!

Mest. Y bastonada de cego per de pronte; anem aspay, y no anticipe el juhí sinse estar ben enterat.

Tòf. Per més que sempenye, juçgue que li es mes fácil clavar una llança en mig de Alger, que ficarme en lo regat.

Mest. ¡Y si dich, deixant el vulgo, que els hòmens mes ilustrats son els mes panegiristes del Autor, quém respondrá?

Tòf. Crech que no han de tindre vòt en la matèria eixos tals, y dehuen per lo mateix

ser altament despreciats.

A propòsit: ¿fa memòria de aquell presumit Lletrat que en la llaurança volgué la cullerada ficar,

y es convencé que en lo punt era el major ignorant?

Pos aplique el cuento, Mestre.

Mest. Per mes que això es veritat, tio Tòfol, cèrtes còses están de tots al alcanç.

Tòf. Poro no la que tratém que té mil dificultats; y no sempenye que hasta hara ningú mha pogut ficar lambut per dample; pem recòrde de lo que vaig estudiar quant era jove, y no em pesa que sempre mha profitat.

Mest. Vosté diga lo que vullga, Yo sé que si haguera estat en Valencia en la tertulia ahon se parlá de Laroá, y es tocaren tots los punts que abraça en lo seu tractat, seria el seu defensor com yo, que sinse esperar mes rahons, comprí la obreta que si vòl li puch deixar.

Tòf. No volguera pèdre el temps, si vosté que está enterat me explica en lo que se funda, y lo que juçgue podrà fer mes fòrça y hem convens pronte tindrè un eixemplar!

Mest. Molt malegre, retiremse

alli baix del emparrat,
perque ningú nos estorbe:
Esta, esta sí que es má
de cigarro, vosté pipe
que ya vaig á escomençar.

El Autor així se explica:
*El hòme cuant començá
á viure vá recibir
de Deu desde aquell instant
un germen de corrupció
que pasa á sos semejants
com el principi de vida.*

*La armonia é igualdat
dels dos formen la salut,
mes cuant de la acció vital
la corrupció sapodera
resulta la enfermetat,
y seguidament la mòrt
si la aplega á aniquilar:*

Esta es la pròxima causa
que admitix de tots los mals,
y de tota mòrt, be siga
prematura ó natural.

Tòf. Detingas un pòch so Mestre,
que despues continuará.

Si tots saben que el Senyor
féu á nòstron Pare Adan
tan perfèct ; ahon se estigué
oculta, ó cuant va criar
la llavor de corrupció,
ans ó despues de pecar?

¿ Y esta y la vida com pòden
estar un moment en pau?

¿ ni de ahon sap que de la mort
es la causa material?

Es una suposició

arbitraria, extravagant.

No Mestre Gòri, no pasa.

Mest. Tinga pit, vosté sabrá
ahon residix eixe germen,
y sabrá també les parts
que mes penetra y ataca,
que es lo que vaig á probar
en doctrina del Autor.

*Nunca saltera la sanch
ni es corromp ; tots los humors
y hasta la serositat
que en la sanch está meçclada,
tots, tots se pòden viciar ;
si el germen de corrupció
de ells saplega á apoderar
vé el caracter corrosiu,
vé la mes particular
acrimònia, vé el dolor,
y per fí la enfermetat.*

Tòf. Tato, tato: examinem
algo dels preliminars,
que encara que no tinch vòt
tampòch soch del mes negats,
y llibres de Medicina
cuant estava mes de espay
he vist, llegit y deprés
algo per curiositat.

Dir que la sanch no es corromp
ni saltera, separar
el suero de esta, hasta hui
sòls hua dit Mr. Laroá:
pòbra sanch si no tinguera
el suero, que es veu ben clar
en la que queda en la taça
sempre que sangren del braç.

Además en los fòrts frets

*

en los sustos y pesars
 ¿la sanch no es cualla en les venes
 que apenes pòt circular?
 ¿y no es mòren també alguns
 sens tindre ningun seña
 de corrupció, pues se queden
 com el marmol de gelats?
 ¿y el *germen* ó la llavor
 ques fá entonces, ahon sen vá?
 sobre açó encara podia
 molts casos que he vist contar,
 y apoyarlos en eixemples
 y llibres de Autoritat,
 pero no vullch ser molèst;
 mes no puch pasar per alt,
 el com eixe Musiur *Germeu*
 va corroent é irritant;
 còm ve el dolor; y per ultim
 el que está bò com càu mal.
 ¿Que el mal ve sempre en dolor,
 corrompent y atropellant
 les entranyes? ¿que eixa causa
 unica en tots ha de obrar
 de una manera, y produir
 un efècte sempre igual?
 ¿que els mals son uns? ¿son idèntics?
 ¿que shan fet les varietats
 de epidèmies y contages
 que aflijen la humanitat?
 ¿Y que una mateixa causa
 no òbra per lo regular
 de un mòdo molt diferent
 en Tòni, Pere ó Juan?
 Açò es cèrt; y moltes vòltes
 lihubè hoit al merescál;
 y es de aquells que nunca es fiquen

en carrer que no trau cap,
 al seu negòsi, y res mes,
 á curar els animals.

Mest. Está voste de quitolis,
 nunca le he vist tan pesat;
 sino calla será açò
 comensar y no acabar.
 Yha molt que traure de rama
 y tot li hue de contar
 punt per agulla: al asunte
 ans de que es fasa mes tart.
 Díu Lautor *que si escriguera*
pera aquells que están versats
en la matèria, daría
els pròpis significats
que á la tal causa ó substancia
donen òbres magistrals;
mes com escriu pera el vulgo
sacomòda al seu alcanç;
aixi es que yá li diu
fluxió, yá serositat,
que á posarla en moviment
cualsevòl causa es bastant:
 y com sempre está en sa hò
 el mal pronte trau lo cap.

Tòf. Conque senyor meu, la obreta
 sha fet pera els ignorants,
 no pera els habils, com si estos
 no foren també cristians;
 mes yá caich en lo formage,
 estich, estich en lo cas,
 á mas moros mas ganancia
 aixi tindrà mes despaig,
 que oros son triunfos; caramba,
 el so Barbér lo que sap!
 Mes pera abbreviar rahons,

y deixant açò á un costat,
qui dimònis ha cregut
que les causes generals
en tots han de produir
de una manera constant
els accidents de fluxions,
ó de les serositats,
com si en lo còs no y haguera
mes trastorns á cada pas.

El que un moment reflexione
el èrro coneixerá.

Mest. Tornalí la trompa al gich,
á tot mha de retrucar.
Atenga que hara ve el bò,
y despues ya pòt parlar
per les hillades. Com d'ia
supuesto queda probat
que la enfermetat es una,
y que es déu evacuar
pera que dure la vida,
me pareix que está ben clar
que hu deurá ser el remey
en que tots shan de curar,
que es el vomí porgatiu,
y en ocasions el porgant.
Mes pera poder saber
com y cuant ham de emplear
be el primer, ó be el segon,
dividix al còs humá
en dos parts; desde les vies
primeres hasta les mans;
desde les vies segons,
hasta els pèus ó extremitats.
Si la enfermetat ocupa
la primer porció, es dará
pronte el vomí porgatiu;

si la segon, el porgant.
Pòt sosoir á les vòltes
que se cure algun malalt
sens pendre el primer remey,
mes sinse el segon jamay:
y de tots mòdos es lògra
la curasió radical.

Tòf. So Mestre deixem dir algo,
sino vaig á rebentar.

Mest. Ya ha donat en menjar tèrra,
topeta y topetarás.

Tòf. Yo no tinch les tragaderes
de alguns, y nunca he menjat
bobina, ¿me enten vosté?
Això es ganes de parlar
á defècits.

Mest. Tio Tòfol,
no em se pòse tan formal.

Tòf. Si vosté se fera carrech
y haguera reflexionat
lo que ha hoit, lo que ha llegit,
y quina temeritat
es el sostindreu, voria
el gran agravi que fá
á la rabó, á la experiència,
als Autors mes celebrats,
y al poder de tot un Deu,
que hasta ahi pòt aplegar.
Digam bòn hòme, si sòls
patiren tots los mortals
un mateix mal; pera que
habia de haber criat
el Senyor tants de remeys
que no debem despreciar,
segons nos diu la Escritura,
que es texto, y no Laroá?

La història de tots els sigles
confirma esta veritat.

Açò no te solusió.

Mes digam per atra part;

pera que òbre eixe remey,

¿á qué la nesesitat

de la divisió del hòme,

una còsa allá ideal,

com si per mig lo serrara

en dos tròços ó mitats,

la una del melich amunt,

latra del melich aball,

quant te la fábrika nostra

tant que veure y admirar?

Y encara que fora cèrt

això, á vòltes no sabrá

en tot lo coneiximent

lo que dega propinar,

pues de ahon puga estar la causa

sempre no tindrà senyals.

Avegades se equivoquen

els Meges mes afamats

crehent el mal en un puesto

y está de allí molt distant;

pues ell no es dir de que yo

de mon capujo mo trach,

que es còsa vista y provada

y vosté no em pòt negar.

Mest. Diga vosté lo que vullga,

els efèctes ho dirán

del remey que han pres y prenen

els senyors de mes bòn nás,

de calcul, molt instruits

que li podia citar.

Tòf. Yo diria lo quem calle

sino el vera alucinar.

So Mestre deixemo al temps

que ell desenganya; entre tant

digam ¿eixa medicina

de qué es compòn?

Mest. Del ví blanch,

del sen y el tártaro emètiche

en proporsió combinats

es fa el vomí-porgatiu

que es conserva en un barral.

De escamonea, jalapa

y turbit pulverisats

y posats en infusió

en ayguardent de vint graus

anyadintli el eixaròp

del sen, resulta el porgant.

Tòf. Aygua, que la casa es crema:

¡Jesus! milacre será

que algú dels seus amigajos

no se envaja socarrat

á fer el viaje hans de hòra

per tota una eternitat.

Mest. No tinga el gèni tan pronte:

es pòt sens perill donar

del porgant ó vomitiu

mes ó manco cantitat:

qui á gotes, qui á cullerades

so pren, y á tots al remat

deixen les evacuacions,

nets, y purs com el cristal.

Tòf. Mestre Gòri, un pensament

mha occurit que es molt del cas;

supòst que la medicina

tot lo còs va netejant

y es la fònt de la salut,

¿perque no sa de provar

en los bòns ya que val mes

precaure que no curar?
que al fi deixar la llavora sup
en lo còs no es acertat.

Mest. Está de humor, tio Tòfol,
no mos cansem; yo parlant A
de teules en avall, dich
que aixina burlant burlant
el remey nos assegura
la vida pera molts anys,
y encara me quede curt,
y de asi no me traurán
els demes remeys inútils
son, cuant no perjudicials.

Tòf. Que pòca fòrça li ha fet
la llisoneta de abans
so Mestre, sermó perdut
es en desèrt predicar.

Mest. Pues si el dit remey asòles
cura les enfermetats,
¿ buscar atra medicina
á que ve? Ell ha desterrat
les sangries y els refrescs,
les llets, lamedors y els banys;
res de açò, res aprofita
segons diu.

Tòf. ¿ Que desbarat!
con que al que te plenitut
y está apunt de ixirli sanch
per boca, nasos y orelles,
nunca sel deurá sangrar
per més que la apoplejia
perille, ¿ y si en esta cau
no li obrirán mes les venes
ni tampòch li aplicarán
sangoneres, y que es muyga,
y busca qui tha pegat?

¿ Con que ni en les pulmonies
ni en los dolors de costat
les sangries tenen llòch?

Ni es menester refrescar
en les febres mes ardents
ni en los pujos y atres mals?
Per vida mehua que açò
ya no se pòt aguantar.

¿ Recòrda, vosté recòrda
lo que ham vist y presensiat
en lo pòble y nostres cases?

¿ Que nos verem apurats
en una costelació
de inflamacions? ¿ Que á Tomás
el meu fill tinguí *in agonis*
y á Tonet també espirant?

Mest. ¿ Si hem recòrde? ma muller
estigné ya tan al cap
que sino haguera segut
per la bona caritat,
que hem feu vosté de enviarme
aquell Dotor afamat
que de Valencia vingué
y als dos fills seus va salvar,
la mestra segurament
que no huaguera contat.

Tòf. ¿ Y senrecòrda vosté
en quins remeys els curá?

Mest. En repetides sangries
bòns refrescs y pectorals.

Tòf. Per la boca mòr el peig.
Això es tanta veritat
com á que en el pòble apenes
se varen tres desgraciars;
y en lo poblet de ahi amunt,
al Dotor buscaren tart,

sangraren pòch, y es moriren;
 com á ginjes els malalts;
 y al traurelos de ses cases
 pera durlos al fosár,
 en molts la sanch rebentava
 per tots los quatre costats.
 El de Valencia ho sabé:
 y sé yo que ho va estranyar,
 perque dia, els Autors clasichs,
 cuant de inflamasió han tratar,
 en les causes y els efèctes
 algú que atre ha discordat:
 en la curació ningú,
 tots convenen en sangrar.
 ¿Y ha de valdre menys el vòt
 de tots, que el particular
 de un polaco ó curandero
 satirich el mes mordaç?

Mest. La rahó te tanta força
 y son uns fets tan marcats
 els que cita, tio Tòfol,
 que hem vaig ya desenganyant,
 y aquell calor y entusiasme
 que tenia es va gelant.

Tòf. Bòna ocasió es esta: atengam
 que vullch remajar el clau.
 Com he vist este matí
 que estava tan encarat
 en defendre á eixe embustero,
 y he conegut al instant,
 no estava en sa hó la terra
 pera recibir el grá,
 li he deixat dir en lo fi
 de poderli contestar,
 convensentlo per principis,
 y seguidament pasar

als fets: y pues está vist
 que es hòme molt racional,
 diré hara lo que creía
 supérful contarli ans.
 Al ánima del negosi.
 Pos senyor, vosté ya sap,
 que el Senyor Retor patix
 fòch del feje inveterat,
 que lincomòda á les hòres,
 y sabent que shanunciá
 la salut per los cantons,
 mes no atrevintse á fiar
 en promeses, y al segur,
 com sòl, volent caminar,
 al Dotor que á cèrt negoci
 se na nava á la Ciutat,
 li va encarregar que en tot
 se imposára. Quant torná
 li digué davant de mí:
 Senyor Retor, sha senyat
 vosté en la ma dels anells,
 ¡y com sha sabut lliurar!
 mentres han pagat molts tontos
 el pato molt ben pagat.
 ¡Quina desdija! Ya es diu
 que nhiá de soterrats;
 y que algú ha mòrt de repent;
 que no es pòden estanyar
 á atres els pujos, que molts
 senvan com una canal:
 que en lo carrer de la Muda
 dos vòltes se li doná,
 la medicina á una jove,
 y ya está en la eternitat:
 que una atra jove que viu
 en lo carrer de la Mar,

confiada en les promeses
 prengué també son porgant;
 y sòl dir una y no mes,
 ella sap com va quedar:
 que en lo carrer de Ruçafa
 un jove ha vulgut provar
 la porga, y el infeliç
 ni la extremaunsió ha alcançat:
 que prop de Sent Agostí
 segons li baren contar
 una dòna la prengué
 y es va morir per instants.
 També digué que en la sala
 de febres del Hospital,
 hia un pobret que á la tercera
 toma, sha quedat rabiant
 de un dolor en los budells
 de nit y dia en un ay:
 que es diu el carrer, y casa
 ahon li donaren á un gat
 un pòch de la porga y pronte
 revolcanse morí unflat.
 Molt podia háber sabut
 si aguera estat mes despay,
 pero en lo dit que es ben publich
 basta pera el desengany.
 Per últim digué, que encara
 que á hù que atre lhaja curat
 la medicina, no es còsa
 que debien estranyar,

pues en ocasions son utils
 els vomitius ó porgants,
 pero nunca formen regla
 els casos particulars:
 Que alguns, anyadí al principi
 habien experimentat
 alivio, mes els quedaba
 el rabo per desollar.
 No volgué saberne mes
 el Retor shacomodá
 á lo que el Dotor li mana,
 que crech lo mes asertat.

Mest Y yo també en lo meu còlich
 mhauré de atendre al refrá
 vixca la gallina y vixca
 en sa pepita.

Tòf. Pròu nhiá
 de conversasió, que el ventre
 diu, que es hõra de dinar.

Mest. Ans pensem lo que ham de fer
 del meu tomo de la Laroá.

Tòf. Donárlilo al só Vicent
 el Cueter, y farà
 pera les festes del pòble
 millor traca que atres anys;
 y es la sentència mes propia
 porque es just, y en orde está
 que qui ha fet tronar á molts,
 acabe també tronant.

pues en ocasiones son nulis
 els vengutis o perquis
 pero nupia l'ordinat regla
 els caser p'ordinat: que ja
 Que alguns, mayada al principi
 habien experimentat
 alivio, mes es quedaba
 el rabe per desollar
 Los vengutis nupia
 el Rector abconoda
 a lo que el Doctor li munda
 que crech lo nupia
 Alas Y yo tande en lo man
 nupia de munda
 vixca la galina y vixca
 en su p'p'ra
 Tix Lou nupia
 de consuetud que el vent
 dia, que es hora de munda
 Alas. Aca pensen lo que han de fer
 del men tomo de la labor
 Tix Donatillo al so Vicar
 el Curat, y finta
 pen les lator del p'p'la
 millor munda que nupia
 y es la senoncia mes prop
 porque es just y conu
 que qui ha f'entona a
 acde tambe fionant

conlada en les promesses
 p'ngue tambe son p'ngut
 y sol dir que no mas
 ella sap com va quedat
 que en lo carter de Rector
 un jove ha vngot provar
 la porca, y el nupia
 ni la extramunio ha alenat
 que prop de sent Regon
 segon li paron comar
 una dona ha p'ngue
 y es va morir per instant
 Tambe d'ique que en la sala
 de l'obra del hospital
 ha un pobret que a la tercer
 tomas sta quedat rabian
 es un dolor de los abuelis
 de nit y dia en un ar
 que es sin el carter y casa
 shon li denanen a un car
 na poch de la porca y prome
 revoltas molt malis
 Molt podria haber saber
 si aguen estar mes despay
 pero en lo dir que es ben publich
 para per el desengany
 Per últim digne, que encara
 que hi ha que nupia
 la mediana, no es cosa
 que debien estranyar